

Eesti Keele Instituudis hooldatakse eurokeelt

Katrin Hallik, vanemkeelekorraldaja ja

Katre Kasemets, vanemterminoloog

Alates 2008. aasta maikuust tegeldakse Eesti Keele Instituudis Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel eurokeele hooldamisega. Artiklis anname ülevaate, mis on aastaga tehtud ja millised on edaspidised plaanid. Viimases osas on mõni näide eurotekstides ettetulevate terminiküsimuste kohta.

Eurokeelekorralduse ja euroterminoloogia arendamise süsteemi loomine

Parema ülevaate saamiseks ja tõlkijate ootuste väljaselgitamiseks kohtusime ametisse asumise järel Brüsselis ja Luxembourgis komiteede, nõukogu, komisjoni, parlamendi, kohtu, tõlkekeskuse ja kontrollikoja eesti tõlkeosakondade juhtide, tõlkijate ja toimetajatega. Ideid oleme saanud ka Soome ja Rootsi kolleegide kogemusest: tutvusime Helsingis Kodumaa Keelte Uurimiskeskuses Aino Piehli samasisulise tööga ning Stockholmis justiitsministeeriumi ELi keeletalituse, keeleinstituudi ja terminoloogiakeskuse tegevusega.

2008. aasta juulis korraldasime koos Euroopa Komisjoni Eesti esindusega **ümarlaua „Eestikeelsed tekstid Euroopa Liidus“**, kus tõlkijad ja tõlketööde korraldajad andsid teada oma probleemidest. Oma kogemusest rääkisid ka Rootsi ja Soome esindajad. Ümarlauda olid kutsutud Eesti ministeeriumide ametnikud, kelle töö on seotud terminiloome ja Euroopa Liidu dokumentide tõlkimisega. Ürituse eesmärk oli saada ülevaade sellest, kuidas Euroopa Liidu institutsioonides tekste luuakse ning kuidas on terminoloogiaalase koostöö ja tagasiside küsimus lahendatud Põhjamaades. Koostöövõrgustiku loomine eurotekstidega tegelevate Eesti asutuste vahel ei ole kindlasti aasta ega kahe küsimus, kuid loodetavasti saab see ikkagi teoks.

Euroopa Liidu institutsioonide eesti keele tõlkeosakondade terminoloogidel on traditsioon aastas kaks korda kokku saada ja arutada terminiküsimusi. Nüüdseks on peetud üheksa koosolekut. Selline institutsioonide koostöö on äärmiselt oluline, kuigi suurematel ja vanematel Euroopa Liidu keeltel sellist tava pole. Ka meie oleme nüüdseks kahel **institutsioonide terminoloogiakoosolekul** osalenud ja püüdnud omalt poolt terminite keelise poole eest hea seista.

2008. aasta sügisel võtsime üle **tesauruse Eurovoc^[1] projekti**, mis tuli praegusse Eesti Keele Instituudi terminoloogiaosakonda üle Eesti Õiguskeelekeskusest. Tesaurust täiendatakse ja parandatakse igal aastal. Meie töö on uusi märksõnu toimetada ja vahel ka tõlkida.

Teabematerjalide väljaandmine

Üks eurokeelehooldes ülesandeid on koostada ja välja anda tõlkijatele vajalikke teabematerjale. 2008. aasta sügisel ilmus **artiklikogumik „Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel“**. 28. septembril 2007 korraldasid Eesti Keele Instituut ja Soome Kodumaa Keelte Uurimiskeskus Tallinnas samanimelise sümposiumi ning selle ürituse ettekannete põhjal kogumik valmiski. Peale selle on kogumikus Euroopa Liidu institutsioonides keelekoolitusi pidanud lektorite Krista Kerge, Maire Raadiku ja Meeli Sedriku põhjalikud eurokeele analüüsid. Kogumikku on jagatud nii Eestis kui ka mujal Euroopas töötavatele eurokeele tõlkijatele ja toimetajatele. Ka sel aastal on plaanis üllitada üks eurokeelt käsitlev väljaanne. Nii on kogumikest kavas luua eraldi sari.

Eurokeelekoolitused Luxembourgis ja Brüsselis

2008. aasta sügisel korraldasime koolitused väljaspool Eestit töötavatele tõlkijatele. Kava panime kokku sealsete tõlkijate vajadusi ja soove arvestades. Meeli Sedrik käis Luxembourgis õpetamas komisjoni, tõlkekeskuse, kontrollikoja, kohtu ja parlamendi tõlkijaid. Koolitaja andis analüüsitud tõlgete põhjal tõlkijatele isiklikku tagasisidet ning korraldas komisjoni toimetajatega arutelu. Kokku osales koolitusel sadakond inimest. Sirje Mäearu õpetas Brüsselis nõukogu ja komiteede tõlkijaid, seminaril osales kokku ligi 40 tõlkijat. Tõlkijate hinnang on olnud mõlemale koolitusele väga positiivne, on rõhutatud jätkuvat vajadust selliste ettevõtmiste järele. Igal aastal Brüsselis ja Luxembourgis sealsetele Eesti tõlkijatele, tõlkidele ja ametnikele keelekoolituste korraldamine on samuti üks eurokeelehoolde põhilisi ülesandeid.

Eurokeelekoolitused Eestis

Eelmise aasta sügisel korraldasime **seminari „Eurotekstide tõlkimine Eestis“**. Üritust toetas ka Euroopa Komisjoni Eesti esindus. Kutsutud olid eurotekste tõlkivate büroode tõlkijad ja vabakutselised tõlkijad. Esimene seminar oli pigem üldise suunitlusega, st kõigile midagi. Seminaril peeti viis ettekannet ja korraldati töötubasid. Euroopa Komisjoni tõlkija Triin Randlane ja Euroopa Parlamendi tõlkija Marek Dreving andsid ülevaate oma institutsiooni nõuetest välistõlgetele ja pakutavatest abivahenditest. Toimetamise igapäevatööst kõnelesid ja soovitusi jagasid Wiedemanni Tõlkebüroo toimetaja Eve Osa, tõlkija ja toimetaja Kerti Tergem ning Tartu Ülikooli assistent Katrin Kern. Päeva teisel poolel toimusid praktilised töötoad, mida juhendasid Eesti Keele Instituudi keelekorraldajad Sirje Mäearu, Tuuli Rehemaa ja Argo Mund. Osavõtjate suur arv (üle saja inimese) näitab, et selliseid üritusi on väga vaja. Koolituste jätkumise vajalikkust kinnitasid ka seminaril osalenud. Seetõttu oleme otsustanud korraldada igal aastal vähemalt ühe koolituse ka Eestis tegutsevatele vabakutselistele tõlkijatele. Edaspidi on plaanis keskenduda kindlatele sihtrühmadele, näiteks eraldi koolitused algajatele tõlkijatele, kogenud tõlkijatele ja toimetajatele.

2009. aasta mais toimus Tallinnas koolitus Euroopa Keskpanga ja Eesti Panga tõlkijatele ja toimetajatele, neid koolitasid Maire Raadik ja Meeli Sedrik.

Koostöö ülikoolidega

2008. aasta lõpus alustasime koostööd Tallinna Ülikooli tõlkekeskuse ja Tartu Ülikooli tõlkekeskusega. Kuna eurokeelt pole siiani eriti uuritud, pakkusime tõlkemagistrantidele idee kirjutada sel teemal magistritöid, näiteks terminiloomest, eurotekstide grammatilisest struktuurist ja tõlkevigadest. Andsime magistrantidele valiku võimalikke uurimisteemasid ning oleme lubanud vajaduse korral ka ise mõnda tööd juhendada. 2009. aasta aprillis tegime Tartu Ülikooli tõlkemagistrantidele seminari, kus tutvustasime oma tegevust ja andsime ülevaate eurotõlkijatel tulnud keeleküsimumustest. Sügisel on plaanis samalaadne seminar Tallinna Ülikoolis nii tõlkemagistrantidele kui ka keeleteoimetaja eriala magistrantidele.

Terminisoovitused ja keelenõu

Meie ülesanne on tõlkijatele keelenõu ja terminiabi andmine nii Eesti Keele Instituudi keelenõuande kaudu kui ka e-posti teel. Loodaval **eurokeelehoolde kodulehel** on kavas hakata teavitama uutest terminitest ka laiemat tõlkijate ringi. Teatame samuti nendest terminitest, mis

Brüsselis ja Luxembourgis töötavad tõlkijad Eesti ekspertidega on kokku leppinud ja mis Euroopa Liidu mitmekeelsesesse terminibaasi IATE[2] sisestatakse.

Eurokeelehoolde kodulehele tuleb muu asjakohase teabe kõrvale ka tõlkijate foorum, millest loodame kujundada koha, kus saab arutada ja lahendada terminiprobleeme ja muid tõlkimisel ettetulevaid küsimusi.

Mida eurotõlkijad küsivad?

Eurotõlkijatel tuleb sageli luua uusi termineid. Vahel võib hea vaste leidmine olla üpris keeruline. Lähtekeeles kasutatud sõnade mõisteväli võib olla palju laiem ja mitmekihilisem kui sihtkeeles, vahel ei kattu eri keeltes ka mõiste sisu. Samuti tuleb võõras keelekeskkonnas elava tõlkija emakeelt aeg-ajalt lihvida. Allpool vaatleme mõnda ehk ka laiemalt huvipakkuvat terminiküsimust, millega tõlkijad on eurokeelehooldajate poole pöördunud.

Milles seisneb *energiavaesus*?

Viimasel Euroopa Liidu institutsioonide terminoloogiakoosolekul oli üks keerulisimaid küsimusi ingliskeelse termini ***energy poverty*** tõlkimine eesti keelde. Eurotõlgetes on kasutusel olnud tõlkevasted *energiapuudus* ja *energiavaesus*, on esinenud ka *energia puudujääk*, *küttekuludest tingitud vaesus* ja *energiakulude liigne osakaal* (kaks viimast on termini kohta ilmselt liiga pikad). *Energiapuudus* ja *energiavaesus* viitavad pigem vajaliku energia puudumisele, kuid mõiste tegelik sisu on energia (kütte) ostmiseks vajalike rahaliste vahendite puudumine ehk siis peaks seda terminit kasutama, rääkides sellisest kodumajapidamisest, mis ei suuda vastuvõetava standardi kohaselt kodu kütta. Selles kontekstis *energiapuudust* ja *energiavaesust* kasutades tekivad valesesed, mistõttu mõiste sisu ei kajastu terminis. Henn Saari on pidanud väga oluliseks, et sõna kuju ei assotsieeriks midagi, mis viiks mõtte õigest mõistest kõrvale, ning et täpsem on see keelend, mis oma sisevormiga paremini mõistele viitab.[3] Mõiste sisu ning termini lühiduse ja ühetähenduslikkuse põhimõtet arvestades on eurokeelehooldajad pakkunud välja vaste ***kütteostuvõimetus*** (sõnast *maksevõimetus* lähtudes).

Tärvav turumajandus

Tiiu Erelt on väitnud, et Eesti terminiloomes on tihti kasutatud metafoori ehk võrdlusel põhinevat semantilise motiveerimise liiki.[4] Üheks metafoori kasutamise näiteks võiks tuua ingliskeelse termini ***countries with emerging economies*** eestikeelse vaste. Selle terminiga tähistatakse neid riike, mis on kujunemas arengumaast arenenud riigiks ning mis liiguvad suletud majandusest avatud turuga majandusse. Uute terminite loomisel oleme koostööd teinud ka Eesti ministriumide ekspertidega. Tihti on eri ministriumides ühte ingliskeelset terminit erinevalt tõlgitud ja kuni termin pole IATEsse sisestatud, ei ole seda võimalik ka ühtlustada. Näiteks on kõnealuse termini *countries with emerging economies* vasteks eksperdid pakkunud järgmisi variante: *kiirelt areneva majandusega riigid*, *kasvava majandusega riigid*, *tärvava majandusega riigid*, *kiire majanduskasvuga riigid*, *kujunemisjärgus majandusega riigid* ja *tärvava turumajandusega riigid*. Leidsime, et vaste ***tärvava turumajandusega riigid*** annab mõiste sisu kõige paremini edasi, olles samas ka kujundlik. Seda soovitasimegi tõlkijatele ning termin on nüüdseks ka IATEs.

Euroopa ja Euroopa Liit

Paljude Euroopa Liidu fondide, asutuste ja organisatsioonide nimetustes on täiend *Euroopa* või *Euroopa Liit*. Tõlkijatel on sageli keeruline otsustada nende asukoha üle. Üldiselt on tavaks panna *Euroopa* või *Euroopa Liit* kõige ette. Osa nimetuste puhul kaksipidi mõistmist pole, mõnel juhul võib aga tekkida kohmakaid ja vääriti mõistetavaid konstruktsioone, näiteks nimetustes *Euroopa Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Fond* (*European Fund for the Integration of third-country nationals*) ning *Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus* (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*). Sellistel puhkudel oleks mõistlik panna nimetuses täiend *Euroopa* põhisõna ette: **Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Euroopa Fond, Narkootikumide ja Narkomaania Euroopa Seirekeskus**. See välistaks väärsoste (*Euroopa kolmandad riigid, Euroopa narkootikumid*) tekkimise. Paraku peavad tõlkijad lähtuma asutamislepingus kirjas olevast nimetuse kujust, kuni seda ei muudeta. Nii Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus kui ka Euroopa Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Fond on praegu kehtivad nimetused ja see on kirjas ka IATEs.

Samamoodi on suure ja väikese algustähe kasutamisega fondide nimetustes. Keelekorraldajad on soovitanud kasutada pigem väiketähti (v.a nimed), kui tegemist pole juriidilise isikuga.^[5] Tõlkijatel tuleb aga lähtuda IATEs olevast nimetuse kujust ja nii on eurotekstide tõlgetes enamasti fondide nimetused läbiva suurtähena.

Lõpetuseks

Eurotekstide keel mõjutab ühel või teisel moel meie kõigi elu ning loomulik ja ladus keelekasutus neis tekstides ongi meie tegevuse peamine eesmärk.

Eurokeelehoolde põhiliselt sihtrühmalt – tõlkijailt – saadud tagasiside põhjal võib öelda, et eurokeelehoole on vajalik. Paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides sellist tugipunkti eurotekstide tõlkijatele ei ole.

-
- [1] Euroopa Parlamendi ja Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talituse 1984. aastal loodud mitmekeelne tesaurus, mis katab kõiki Euroopa Liidu tegevusvaldkondi; http://europa.eu/eurovoc/sg/sga_doc/eurovoc_dif!SERVEUR/menu!prod!MENU?langue=ET.
 [2] <http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do?method=load>.
 [3] Henn Saari. Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras (2). Omast vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus 1981, nr 4, lk 207.
 [4] Tiiu Erelt. Terminõpetus. Tartu 2007, lk 84.
 [5] Vt ka Maire Raadik. Mida eurotõlkijad keelenõust küsivad? – Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel. Tallinn 2008, lk 60–64.